

Bliski istok između metafizičkog kruga istorije i vrtloga savremene politike

Slobodan M. Janković, *Bliskoistočna kriza: rat bez mira*, Catena Mundi i Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2020, 397 str.

Nakon dugogodišnjeg proučavanja istorijskih procesa i praćenja aktuelnih političkih dešavanja na Bliskom istoku, dr Slobodan Janković se pojavljuje kao autor naučno izuzetno vredne, obuhvatne i sistematične studije posvećene rasvetljavanju složenih uzroka, determinanti, dinamike i perspektive razvoja bliskoistočne krize. Knjiga sadrži pet poglavlja, sačinjenih od nekolicine predmetno povezanih podnaslova, dok se na samom kraju studije nalazi vredan i pregledan prikaz najvažnijih dokumenata i ugovora iz ove oblasti.

Pored imanentne relevantnosti predmeta istraživanja, rastuće naučne potrebe za razumevanjem bliskoistočne „jednačine“ i činjenice da u okviru domaće naučne zajednice izuzetno dugo nije objavljena slična studija posvećena ovoj problematici, naučni značaj Jankovićevog spisa zasnovan je i na sistematičnom metodološkom pristupu, preciznom i razvijenom kategorijalno-pojmovnom aparatu i konciznim naučnim zaključcima.¹

Istraživanje dr Slobodana Jankovića utemeljeno je na istorijskom pristupu koji primarni značaj daje procesima dugog trajanja, strukturnim činionicima i faktografskim elementima za razliku od velikog broja savremenih teorijskih, a naročito postmodernih pristupa u nauci o međunarodnim odnosima.² Iz tog razloga, ova studija pružiće zagovornicima teorijskog pristupa osnovu za upućivanje snažne kritike zbog izostanka ili nedovoljne razvijenosti teorijske dimenzije predmeta istraživanja, dok će autori bliski istorijskom pristupu biti oslobođeni od samodovoljnih i često besciljnih teorijskih rasprava i maglovitih i amorfnih misaonih konstrukcija koje ih prate.

¹ Autor pruža opsežan, sistematičan i kritički pregled literature, u okviru koga navodi različite i suprotstavljene stavove vodećih autora i tumača bliskoistočne krize (str. 59–78). Takođe, u uvodnim delovima studije posebna pažnja posvećena je definisanju ključnih pojmova, u okviru koga je otvoren niz značajnih pitanja i dilema vezanih za njihovo određenje (str. 17–28).

² Važno je napomenuti da je autor dobro upoznat sa osnovnim postavkama teorijskih tradicija i škola mišljenja, ali da u odnosu na ovaj predmet istraživanja ne uviđa njihov eksplanatorni značaj. Činjenica da se autor u pojedinim delovima studije poziva na teorijske koncepte i mislioce (npr. orijentalizam Edvarda Saida), ne utiče značajnije na opštu ocenu o (ne)zastupljenosti teorije u ovoj studiji.

U paradigmatском smislu, čitavu studiju prožima autorova težnja za uspostavljanjem kritičkog pristupa i samostalne pozicije u odnosu na ključne procese, dimenzije, činioce i aktere bliskoistočne krize. Ova namera dolazi do izražaja kod složenog metodološkog procesa razotkrivanja motiva i strateških interesa aktera bliskoistočne krize, ali i prilikom demistifikacije dominantnih konstrukcija i uvreženih pojmova namenjenih političkom imenovanju, označavanju i upotrebi više nego nepristrasnom određenju.³ Razvijajući osnovne pravce svoje misli, autorov pristup i naracija neretko poprimaju karakteristike tzv. politički nekorektnog mišljenja i njemu svojstvenog pojmovnog aparata, posredstvom koga Janković na direktan i legitiman način dovodi u pitanje brojne „istine” i dominantne diskurse o bliskoistočnom prostoru i njemu imanentnoj krizi.

Stiče se takođe utisak da autor u uvodnim poglavljima studije postepeno i diskretno, a zatim i nešto otvorenije zauzima pristrasniji stav u odnosu na pojedine aktere, koji do izražaja dolazi u delovima posvećenim politici SAD i Izraela na Bliskom istoku. Iako, na širem planu, autor nije na provizoran i neutemeljen način „zauzeo stranu”, primetni su pojedini momenti u kojima kroz kritiku politike i delovanja ovih aktera na Bliskom istoku provejava određena doza subjektivnosti i pristrasnosti.

Svakako, jednu od najvećih vrednosti ove studije predstavlja njen udžbenički karakter kome doprinosi ne samo autorov višedimenzionalni pristup, težnja za sveobuhvatnim razumevanjem problema istraživanja i spoznajom istorijskih procesa dugog trajanja, stvarnih uzroka i prenebregnutih činilaca bliskoistočne krize, već i izuzetna preglednost pri opisivanju i objašnjenju složenih procesa i događaja koju prati osobena jednostavnost i konciznost izražavanja. Pored toga, udžbenički karakter ogleda se u utemeljenosti studije na opsežnoj, relevantnoj, uticajnoj i savremenoj literaturi, uključujući i malo poznate jedinice literature. Iznetu argumentaciju i čitavu studiju prati i mnoštvo raznovrsnih izvora, istorijskih, demografskih i ekonomskih podataka i kartografskih prikaza. U ovom segmentu do izražaja dolazi autorovo poznavanje italijanskog i ruskog jezika, koje doprinosi obogaćenju izvora saznanja, razvoju fonda literature, proširenju kritičke perspektive, a samim tim i povećanju kvaliteta izvedenih naučnih zaključaka.

U stilskom aspektu, knjigu odlikuje naracija osobena istorijskoj nauci koja u određenim momentima poprima odlike esejističkog izražavanja, što dvojako utiče na karakter same studije. Sa jedne strane, ona doprinosi jasnoći i pristupačnosti

³ Autor na više mesta preispituje i osnovano dovodi u pitanje brojne konstrukcije povezane sa bliskoistočnim pitanjem i krizom, od parageografskog i političkog određenja regiona Bliskog istoka do političke i taktičke prirode i upotrebe termina mirovni proces.

dela, kao nažalost sve ređoj pojavi u okviru nauke, dok ujedno omogućava pogodan, razumljiv i sazajno bogat pristup čitaocima bez obzira na stepen njihovog saznanja o samoj materiji. Sa druge strane, u pojedinim delovima studije provejava, pa čak i dominira esejističko izražavanje, koje prirodno odstupa od rigidnog naučnog pristupa i formalne naučne aparature, što načelno posmatrano ne utiče značajnije na udžbenički potencijal studije.

Osnovna istraživačka pitanja Jankovićeve studije ispituju istorijske i savremene, unutrašnje i spoljne uzroke, političke, ekonomske i demografske determinante i bitne činioce bliskoistočne krize, uključujući razmatranje ključnih regionalnih problema i sporova, kao i motiva, strategija i delovanja regionalnih i vanregionalnih aktera. Iz navedenih pitanja provejava osnovna istraživačka dilema koja razmatra perspektive razvoja bliskoistočne krize i osnovne prepreke uspostavljanja trajnijeg i stabilnijeg mira na jednom od najznačajnijih regiona u svetu.⁴

Sasvim razumljivo, centralnu poziciju u studiji zauzima izraelsko-arapski sukob, u okviru koga autor detaljno istražuje geopolitički kontekst i strateški okvir, ali i identitetske osnove i druge unutrašnje aspekte ove krize, od političkih podela do ekonomskih i demografskih činilaca, ukazujući pritom na složenost ključnih aktera, a samim tim i na višedimenzionalnost i kompleksnost ukupne bliskoistočne jednačine.⁵ Posebna pažnja, posvećena je principima, ciljevima, delovanju i nosiocima cionističkog pokreta, ali i snazi koju izraelski lobi poseduje u procesu donošenja (spoljno)političkih odluka u Sjedinjenim Američkim Državama.

Mada autor polazi od nesumnjivog sakralnog značaja Jerusalima i čitavog prostora Bliskog istoka i postojane religijske dimenzije ukupnog problema, Janković uspostavlja adekvatan istraživački balans između religijskog i političkog polja, koji prožima, a ne potčinjava međusobno ove aspekte jedan drugom.

Najzad, neophodno je naglasiti da se pored istorijske dimenzije, istraživanje i spoznaja bliskoistočne krize proteže i na savremeni momenat, u okviru koga najveću pažnju, sa punim pravom, privlači složen fenomen od prvoklasnog naučnog značaja – Arapsko proleće – kojem je autor posvetio čitavo poglavlje svoje studije (str. 141–161). Strukturnu analizu dinamike Arapskog proleća, koga je, imajući u vidu njegove razorne posledice, autor sa pravom preimenovao u Arapsku zimu, prati koncizno,

⁴ U delovima posvećenim istoriji bliskoistočne krize, mirovnim inicijativama i pregovorima, strategijama velikih sila i dominantnim procesima na Bliskom istoku – od kolonizacije Palestine do izuzetno značajnog i zanemarenog pitanja pijaće vode i vodnih kapaciteta i resursa – na najočigledniji način do izražaja dolazi istorijski i udžbenički karakter studije (str. 80–141).

⁵ U tom kontekstu vredna saznanja pružaju delovi studije posvećeni ideološkim podelama i narastajućim ekonomskim i socijalnim nejednakostima unutar arapskog i izraelskog nacionalnog korpusa.

pregledno i hronološko objašnjenje njegovih važnih odlika, ključnih uzroka i složene regionalne konjunktura. Analiza unutrašnjih i spoljnih uzroka, geopolitičkih motiva, strategija i delovanja regionalnih i vanregionalnih aktera zaokružena je ukazivanjem na regionalne i šire posledica ovog procesa.

Ukazujući na opterećujuću istorijsku dimenziju, nerešene sporove, akutne regionalne probleme, unutrašnje političke, ekonomske i demografske tendencije i nepomirljivost strategija regionalnih i globalnih aktera na ovom prostoru, Janković zauzima izuzetno pesimistično stanovište u pogledu mogućnosti uspostavljanja stabilnijeg i trajnijeg mira na jednom od istorijski i geopolitički najznačajnijih regiona za svetsku politiku.

Vuk LAZIĆ